

LBRIS

We know
books

PANDECTELE

ROMÂNÊ

ROMANIAN PANDECTS

2/2023

Wolters Kluwer
Romania

11 Mircea DUȚU

IA și contribuția sa la asanarea cercetării științifice și a gândirii juridice

DOCTRINĂ

19 Olivia-Adriana ARGINTARU

Caracterul efectiv al accesului la justiție în procesul civil prin prisma deciziilor Curții Constituționale

42 Tiberiu MEDEANU

Opinii privind starea de incompatibilitate a unui primar

51 Ferdinand SECOȘAN

Posesia *in bonis*. Convenții de transmisiune a posesiei

72 Remus CODREANU, Cătălin ROMAN, Claudiu CIUBOTARU

Interpretare cu privire la modul de aplicare a normelor referitoare la compensarea orelor suplimentare

79 Marius ANDREESCU

Suveranitatea națională și puterea de stat. Este necesară o lege a suveranității naționale?

G.D.P.R. ÎN PRACTICĂ

105 Daniel-Mihail ȘANDRU

GDPR PRACTIC – ianuarie - februarie 2023

DIN ARHIVA PANDECTELOR ROMÂNE

117 D. ALEXANDRESCO

Sucesiune. Împărțirea ei între colaterali privilegiați și ascendenții privilegiați. (Articolele 671 și 673 din codul civil). Aplicarea art. 674 C. civil. Aplicarea art. 674 și în cazul art. 672 C. civil, adică atunci când frații și surorile vin singuri la succesiunea unui alt frate al lor, fără ascendenți privilegiați. Codul Calimah și Caragea în această privință (1).

JURISPRUDENȚĂ COMENTATĂ

123 Mihai MAREȘ

Contestație în anulare. Cazul prevăzut în art. 426 lit. b) din Codul de procedură penală. Aplicarea legii penale mai favorabile. Prescripția răspunderii penale

127 Mihai MAREȘ

Prezumție de nevinovăție. Dubiu. Achitare. Aprecierea probelor. Condamnare în apel

131 Mihai MAREȘ

Plângere împotriva ordonanței de clasare. Nerespectarea termenului peremptoriu prevăzut de art. 339 alin. (4) din Codul de procedură penală. Inadmisibilitate

137 PRACTICĂ NEUNITARĂ

JURISPRUDENȚĂ NAȚIONALĂ

- 171** Acțiune în răspundere civilă delictuală contra Statului român. Urmărire penală și trimitere în judecată pentru infracțiuni de corupție. Achitare. Daune morale pentru prejudiciul suferit (*C. Apel Constanța, secția I civilă, decizia nr. 59 din 27 februarie 2023*)
- 187** Ordonanță președințială. Acordarea dreptului la compensare pentru un medicament neinclus încă pe lista medicamentelor compensate pentru afecțiunea de care suferă reclamantul. Dreptul la viață (*ICCJ, secția de contencios administrativ și fiscal, decizia nr. 1952/2023*)
- 200** Hotărâre de suspendare din funcția de procuror emisă de secția de procurori a Consiliului Național al Magistraturii. Legea aplicabilă. Competența materială (*ICCJ, secția de contencios administrativ și fiscal, decizia nr. 1886/2023*)
- 203** Creanțe de asigurare. Penalități de întârziere pentru neplata la timp a despăgubirii. Limitele răspunderii Fondului de Garantare a Asiguraților (*ICCJ, secția de contencios administrativ și fiscal, decizia nr. 1275/2023*)
- 210** Decizie nelegală a Fondului de Garantare a Asiguraților. Dreptul la daune interese moratorii (*ICCJ, secția de contencios administrativ și fiscal, decizia nr. 1311/2023*)
- 217** Prescripția răspunderii penale. Legea penală mai favorabilă. Influența deciziilor Curții Constituționale (*ICCJ, secția penală, decizia nr. 87/A/2023 din 28 februarie 2023*)

MERIDIANE JURIDICE

235 Andrei DUȚU

Franța: imposibilitatea tehnică de a recunoaște sexul neutru sau statutul de persoană „intersex” în actele de stare civilă

240 Marea Britanie: sancționarea rețelei sociale TikTok pentru colectarea datelor personale ale copiilor minori

ISTORIA JURIDICĂ

245 Mircea DUȚU

O lucrare fundamentală pentru istoria dreptului român: Alexandru Papiu-Ilarian, Independența constituțională a Transilvaniei, Iassii, Tipografia lui Adolf Bermann, Podul Vechi, 1861

EDITORIAL

11 Mircea DUȚU

AI and its contribution to enhancing scientific research and legal thinking

DOCTRINE

19 Olivia-Adriana ARGINTARU

The effective character of access to justice in civil proceedings in the light of the decisions of the Constitutional Court

42 Tiberiu MEDEANU

Opinions on the state of incompatibility of a mayor

51 Ferdinand SECOȘAN

Possession *in bonis*. Transfer of possession agreements

72 Remus CODREANU, Cătălin ROMAN, Claudiu CIUBOTARU

Interpretation of the application of rules on overtime work compensation

79 Marius ANDREESCU

National sovereignty and state power. Is a law on national sovereignty necessary?

G.D.P.R. IN PRACTICE

105 Daniel - Mihail ȘANDRU

PRACTICAL GDPR – January - February 2023

PANDECTELE ROMÂNE ARCHIVES

117 D. ALEXANDRESCO

Succession. Distribution between privileged collaterals and privileged ascendants. (Articles 671 and 673 of the Civil Code). Application of art. 674 of the Civil Code. Application of art. 674 in the case of art. 672 of the Civil Code as well, i.e. when brothers and sisters succeed alone another brother of theirs, without privileged ascendants. The Calimah Code and Caragea Code in this regard (1)

COMMENTED CASE LAW

123 Mihai MAREȘ

Appeal for annulment. The case provided for in art. 426 letter b) of the Criminal Procedure Code. Application of the more favourable criminal law. Prescription of criminal liability

127 Mihai MAREȘ

Presumption of innocence. Suspicion. Acquittal. Appreciation of evidence. Conviction on appeal

131 Mihai MAREȘ

Complaint against the classification order. Failure to comply with the peremptory time limit provided by art. 339(4) of the Criminal Procedure Code. Inadmissibility

37 INCONSISTENT PRACTICE

- 171** Tortious liability action against the Romanian State. Prosecution in a criminal case of corruption. Acquittal. Moral damages for the damage suffered (*Constanța Court of Appeal, Civil Section I, decision no. 59 of 27 February 2023*)
- 187** Presidential order. Granting the right to compensation for a medicine not yet included in the list of compensated medication for the disease the claimant suffers from. The right to life (*HCCJ, Section of fiscal and administrative dispute, decision no. 1952/2023*)
- 200** Judgment of suspension from the position of prosecutor delivered by the prosecutors' section of the National Council of Magistracy. Applicable law. Material jurisdiction (*HCCJ, Section of fiscal and administrative dispute, decision no. 1886/2023*)
- 203** Insurance claims. Late payment penalties for failure to pay compensation on time. Limits of the liability of the Guarantee Fund of the Insured (*HCCJ, Section of fiscal and administrative dispute, decision no. 1275/2023*)
- 210** Illegal decision of the Guarantee Fund of the Insured. Right to moratory damages (*HCCJ, Section of fiscal and administrative dispute, decision no. 1311/2023*)
- 217** Prescription of criminal liability. More favourable criminal law. Influence of the decisions of the Constitutional Court (*HCCJ, Criminal Section, decision no. 87/A/2023 of 28 February 2023*)

JURIDICAL COORDINATES

- 235 Andrei DUȚU**
France: the technical impossibility of recognizing neutral gender or "intersex" person status in civil status records
- 240** United Kingdom: sanctioning the social network TikTok for the collection of personal data of minor children

LAW HISTORY

- 245 Mircea DUȚU**
A fundamental work for the history of Romanian law: Alexandru Papiu-Ilarian, *Independinția constituțională a Transilvaniei*, Iassii, Typography of Adolf Bermann, Podul Vechi, 1861

IA ȘI CONTRIBUȚIA SA LA ASANAREA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE ȘI A GÂNDIRII JURIDICE

Impactul noilor tehnologii, în frunte cu aplicațiile inteligenței artificiale (IA), e perceput mai ales prin prisma amenințărilor posibile a fi generate de utilizarea lor abuzivă și necontrolată; două posibilități îngrijorează în mod deosebit: cea ca sistemele digitale să-și asume scopuri (obiective) proprii și, respectiv, să depășească capacitățile inteligenței umane! În acest mod marea temere devine aceea că, depășindu-și creatorul, IA ar putea să treacă la distrugerea lui și a întregii civilizații umane. Dar fără a trece la analiza unor atari implicații să vedem, deocamdată, un aspect ce ne interesează în mod direct, pe noi, juriștii, al părții pline a paharului.

Într-adevăr, noile dezvoltări tehnologice și manifestările lor în frunte, de exemplu, cu *ChatGPT* vor avea însă și consecințe majore și pozitive asupra cercetării științifice și menirii reflecției juridice în primul rând prin inhibarea așa-numitei abordări și literaturi de specialitate „normativiste”, care a proliferat la noi cu supramăsură. Într-adevăr, expunerea seacă a conținutului reglementării, interpretarea normei prin normă, simpla confruntare a opiniilor de acest gen, asezonată eventual cu date ale jurisprudenței (lecția sau doctrina de nivel consultație!) își vor pierde din interes, din moment ce rolul lor de documentare va fi îndeplinit de robotul-jurist! Rapid, numeroase volume, teze, articole (abundente în sintagme precum „conform noului cod... rap. la ... coroborat cu ...”) etc., vor deveni, așa cum trebuia mult mai demult, maculatură. Lăsând răgazul și oferind locul adevăratei gândiri și creații juridice, care înseamnă mai ales cercetarea cauzei și a scopului dreptului, în căutarea găsirii și afirmării justului în societate. Cu satisfacție constatăm că o atare perspectivă se exprimă și în poziționările în problemă de ultimă oră și din alte țări, cum e cazul Franței. În același timp, spre a-și îndeplini adevărata sa menire, IA are nevoie de propria ei reglementare, inclusiv juridică, și va influența inevitabil mersul conceptelor și noțiunilor fundamentale ale dreptului.

1. Șase (6), nota obținută nu e spectaculoasă, dar tot îți permite să treci examenul! Numai că în acest caz candidatul nu e o ființă umană, mediocru pregătită, ci un robot pe care un profesor de drept de la Universitatea din Minnesota (S.U.A.) l-a examinat. Folosind aceleași subiecte ca și pentru restul studenților săi. Cel „artificial” s-a descurcat destul de bine la drept constituțional, dar a „picat” la dreptul răspunderii civile. Așadar, dacă în concret a fost vorba de „un student mediocru, abia promovat”, în plan mai general s-a probat o realitate extraordinară: „ChatGPT” merge la facultatea de drept”. Desigur, în materie lucrurile evoluează cu o rapiditate extraordinară. Dacă experimentul didactic american a avut loc în ianuarie a.c., trei luni mai târziu, versiunea 4 a modelului de limbaj conceput de Open AI a făcut progrese uimitoare așa încât robotul jurist a ajuns să susțină cu succes examenul la admitere în Baroul American; *Chat GPT4* s-a clasat în primele 10% din rezultate, scor care i-ar permite să compare ca avocat în pretoriul din majoritatea statelor americane! Este un „profesionist! Neobosit, învață un text mult mai repede decât creierul uman, economisind mult timp; douăzeci de secunde îi sunt suficiente (câteva ore pentru un angajat!), de exemplu, pentru a prezenta cartografierea cerințelor europene în materie de capital bancar, consultație frecvent solicitată într-un context marcat de puternice tensiuni pe piețele financiare. Totuși, ceea ce mai temperează din „entuziasmul” previziunii că mașina va înlocui omul e că un atare sistem adoptă adesea poziții părtinitoare și încă face multe greșeli. Așadar, deși creează o aparență de încredere și seriozitate, instrumentul digital nu este nici pe departe infailibil; dimpotrivă, cel puțin deocamdată, el înregistrează „vicii ascunse” destul de severe. Așa cum se relatează în privința unuia din cazurile descrise într-un articol publicat pe această temă în presa franceză (N. Bastuck, L. Neuer, *ChatGPT, dois-je vous appeler Maître?*, „Le Point”, 19 aprilie 2023) la o solicitare capcană, în sine absurdă, „Describe-mi o asociație non-profit pe acțiuni simplificată”, mașina a gafat monumental, oferind un răspuns pozitiv, cu corelații inadecvate, exprimate într-un amalgam de considerații și reglementări, care configura formele, inacceptabilă juridic!

Fără îndoială, „artificialul” progresează și mai rapid, odată cu versiunile *premium*, specializate în drept. Atitudinile avocaților față de această perspectivă rămân împărțite; o primă categorie sunt (încă) în stare de negare și refuză să se implice efectiv în problemă; alții însă, cu mai mult sau mai puțin entuziasm consideră că IA le oferă un potențial extraordinar și că deschide căi și provoacă implicații nebănuite în cunoașterea și chiar practicarea dreptului. Se apreciază că noile tehnologii oferă posibilități de îmbunătățire a hotărârilor judecătorești, cel puțin în dosarele tehnice, vor fi oferite arme mai bune justițiabililor, prin previziunile mult mai precise asupra rezultatelor/rezolvărilor litigiului părțile vor fi stimulate să negocieze, lăsându-le avocaților loc doar pentru know-how „neuberizabil”: inteligența umană și emoțională! În ziua în care reprezentarea prin avocat nu va mai fi obligatorie, jumătate din casele de avocatură vor dispărea din peisaj, este una din profețiile domeniului, unora dându-le deja frisoane!

Ne putem aștepta ca în curând să avem tribunale virtuale, conduse de „inteligențe artificiale”; procedura orală va dispărea, dar celeritatea procesului va câștiga mult

în desfășurare. Un nou decalaj e pe cale a apărea însă și a se adânci rapid: cel digital, între cei care au mijloace și predispoziții de a se integra acestei tehnologii și o adoptă ca mod de a acționa și cei lipsiți de atari abilități și mijlocele aferente.

Inteligența artificială generativă va crea o nouă fractură, cea inteligentă, în timp ce noii ingineri se vor întrece în creativitate și inventivitate juridică. Se mizează, în acest context general, chiar pe o viitoare și inevitabilă fuziune a profesiilor juridice. În privința situației personale a noului jurist al erei IA, cel în forma sa umană se va bucura și își va ocupa un loc al său atunci când doi colegi adversari în aceeași cauză își vor fi epuizat toate resursele oferite de instrumentul digital. Mai mult decât norme de drept, colecția de jurisprudență și redactarea concluziilor, clientul se va aștepta la un sfat din partea avocatului său, care va trebui să-l însoțească, să-l susțină și să stabilească o strategie împreună cu acesta. Prin urmare, psihologia, intuiția, înțelegerea, empatia, apropierea, capacitatea de a aprecia vor deveni calități foarte căutate. După cum e adevărat că robotul ne scapă de sarcini descurajante în favoarea activităților de mare intensitate care adaugă plusvaloare. Dar mașina nu poate merge până într-acolo la a ajunge la o înțelegere cât mai deplină, bazată pe concesii, compararea cunoștințelor și evaluarea intereselor în prezență. E domeniul rezervat avocatului „natural” de oricând și oriunde.

Am lăsat mai la urmă, dar nu atât ca o concluzie, cât mai ales drept punct de plecare într-o discuție și mai largă, cea a soartei catedrei universitare de drept și a doctrinei juridice în condițiile unei lumi dominate de noile tehnologii digitale, în frunte cu inteligența artificială.

Un jurist *tech*, invocat în articolul mai sus citat declara că suntem și în această privință în fața unei „revoluții copernicane”, una în care „acest robot creator este profesorul meu de ieri, colegul meu de mâine și judecătorul în fața căruia voi pleda poimâine”.

2. Apariția pe piață a unei noi inteligențe artificiale, acum deja celebrei „ChatGPT”, a generat preocupări, întrebări și răspunsuri diverse și în mediul universitar, inclusiv cel al dreptului. Cel puțin două reacții sunt în măsură să atragă în mod deosebit atenția: teroarea prefigurată în amfiteatre și panica generată în rândul cadrelor didactice, pe de o parte, satisfacția studenților și fascinația manifestată în lumea profesională și a legaltechs, pe de alta. Se pot înțelege ușor atitudinile studentului, la fel și cele ale tehnicianului, ambii animați dintotdeauna de utilitarism; ei își doresc cu orice preț rentabilitatea, eficiența fără a se întreba în mod necesar despre etica mijlocului, pentru că în cele din urmă contează și rămâne profitabilitatea trasă de pe urma instrumentului folosit. După cum e de înțeles și descădul, măcinat în permanență de abisalele sale interogații teoretico-conceptuale, de provocările confruntărilor de idei rezultate din interpretarea textelor și a soluțiilor oferite de jurisprudență. De această dată șocul e însă devastator: un repetitor al tehnicii juridice, obișnuit în a debita prin interpretarea unui text raportat și corelat cu altul, eventual ambele asezonate cu considerații ale doctrinei sau ale ceaslovului de specialitate, trăiește spaima că în anul universitar următor poate fi înlocuit,

în recital de ChatGPT-ul unei IA! La fel și producțiile sale răspândite în paginile manualelor și ale revistelor de profil!

Această situație nouă și totuși previzibilă, și chiar oarecum anunțată, generează o serie de reflecții interesante, deopotrivă relative la viziunea strâmtă a studentului și profesionistului și, respectiv, a consecințelor (lăudabile, după noi) ale noilor tehnologii de gen, cu atât mai mult cu cât pun în discuție situația universității și condiția învățării dreptului în viitorul imediat. O primă analiză semnificativă a temei o detectăm la universitarul francez Pierre-Louis Boyer (*Vive ChatGPT, l'avenue de la doctrine!*, „Recueil Dalloz”, nr. 16, 27 aprilie 2023, p. 797 și urm.), cu ale cărui considerații orice observator de bună-credință al fenomenului nu poate fi decât de acord.

Studentul limitat numai la dobândirea tehnicii dreptului nu înțelege să depună niciun efort spre a face ceea ce poate să îndeplinească, în câteva secunde și poate și mai bine, o mașină. Încă din 2016 firmele juridice și cabinetele de avocați s-au dispensat deja de sute, poate de mii de juriști „documentariști” înlocuiți de calculatoare și de IA; între idealismul barei și realismul descoperirii viitorului implacabil se află o cădere dureroasă pentru amfiteatrele facultăților de drept. Fără nicio îndoială, dacă studentul se mărginește la însușirea tehnicii de interpretare a legii și aplicare la caz va fi repede eliminat din ecuația profesiei; între un tehnician jurist remunerat și o IA atotputernică, angajatorul se va decide repede în favoarea acesteia din urmă. Referitor la profesionistul membru al unei structuri juridice ori un legaltech, fără îndoială se va pune chestiunea duratei contractului său de muncă, deoarece foarte probabil angajatorul va putea să opteze a recruta un programator mai degrabă decât un jurist, având în vedere evoluția surselor științifice ale dreptului... (*qui custodiat ipso custodes*). De altfel, nu își fundamentează oare proiecția sa de viitor fără conștiința fragilității *tekhné*? Și dacă dreptul, instrumentul profesiei sale, se limitează la o simplă tehnică și un răspuns normat asumate acum cu excelență de robot!

Se ridică în acest fel o dublă chestiune relativă la locul în care profesionistul dobândește cunoașterea normei și norma ca atare. Pentru aceasta să pornim de la ce definiție conferim universității și la fel și dreptului; prima e considerată un templu al tehnicii și secundul respectiva tehnică transmisă în cadrul anterior arătat? Răsturnând „orizontalitatea” contemporană (care ar vrea să facă din universitate un instrument de profesionalizare prin dispozitive de dobândire a unui *savoir-faire*) în scopul de a redresa aspirațiile sinderetice ale studenților și ale universitarilor, putem face din universitate un templu al libertății. În consecință, prin elevarea spiritului, grație transmiterii unui *savoir*, ființa își dezvoltă cunoașterea lucrurilor prin cea a cauzelor lor și astfel capacitatea sa de a alege moralitatea actelor: în două cuvinte, „liberul arbitru”. Universitatea nu e în acest sens locul reproducerii mecanice a unui învățământ tehnic; studentul nu ar fi, dacă așa ar fi cazul, decât un imitator, „o mașină care se scutură de sine însăși”. Dimpotrivă, universitatea ridică studentul la propria sa libertate, până la a-l aduce la o viață intelectuală contemplativă, creativă și contribuatoare la binele comun.

3. Inteligența artificială care se dezvoltă în mod exponențial a pătruns în lumea dreptului *via* mai multor legaltechs și cea a instrumentelor extrem de sofisticate aduse în sectorul juridic, precum o atestă exemplul avocatului robot. Problema apare atunci când utilitatea aferentă nu e decât una tehnică și juristul numai un simplu tehnician. Și cine vorbește de utilitatea juristului o face cu referire la utilitatea studentului în drept care se pregătește să devină jurist. Dacă observăm gândirea pozitivistă și în special cea normativistă și kelsenianismul, se constată că dreptul nu este măcar nicio simplă „știință” tehnică, de deprindere a unor reguli de interpretare și deslușire a unor prescripții normative. Această idee era vehiculată deja înainte de Kelsen, întrucât sofiștii greci o apărau și promovau. Dezvoltarea științelor zise sociale la sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, apoi normativismul au făcut din drept o simplă tehnică, pe motivul imperativ și tautologic că „dreptul este o știință pentru că el trebuie să fie simplu”. Dreptul a devenit atunci o facilă cunoaștere și nu și o artă, un *ars*, un *praxis*. El s-a rupt de esența sa, făcându-l, deopotrivă, o singură normă produsă și o cunoaștere tehnică neutră din punct de vedere axiologic, în timp ce dreptul autentic este un „act” atribuit fiecăruia ce i se cuvine, *suum cuique tribuere*, cum spunea Ulpian. În această perspectivă și cunoașterea sa nu presupune o simplă iscusință de interpretare, o tehnică care odată învățată permite exercitarea prin repetiție a unei analize, ci este și un act, cu atât mai mult cu cât nu putem să nu subliniem faptul că o finalitate precedă acest *praxis*. Lista celor care au promovat asemenea orizonturi e lungă și într-o enumerare exemplificativă menționăm pe Pfersmann ori Troper, Dworkin sau Hart. Chestiunea nu e aceea de a ști dacă trebuie să luăm dreptul ca normă și operațiunea de cunoaștere a sa ca simplă interpretare, ori relevare a principiilor, ci aceea de a-l înțelege ca „mijloc” al juristului. „Dezorizontalizând” diversele abordări pozitivistice ori justnaturaliste se va permite a nu vedea juristul abstract ori exclusiv norma, ci a da dreptului veritabila sa funcție: cea de a fi instrumentul unei finalități a-normative, adică justiția! Dacă dreptul e nu numai știință, ci și *praxis*, se înțelege că el e „restabilirea echității”, un „act de partaj”.

Din momentul în care dreptul nu e considerat decât ca o știință rudimentară adică o simplă cunoaștere a tehnicii normative, orice inteligență artificială va putea – și ChatGPT-ul este un exemplu – controla instrumentul tehnic și aduce răspunsuri judiciare la problemele întreprinderilor, justițiabilului, cabinetelor de avocați ori ale altor profesioniști ai dreptului, magistraților așa încât toți aceștia ar putea fi integral înlocuiți de IA. Atunci, ce plusvaloare va dobândi în fața mașinii studentul în drept, viitorul jurist ori juristul? Răspunsul este destul de simplu, întrucât el nu ar mai putea fi considerat decât un executant al normei ori interpret al acesteia, norma nefiind dreptul: el ar trebui să fie un jurist, adică nu un savant al tehnicii, ci un specialist al cercetării finalității dreptului. Juristul, pentru a reveni la sensul etimologic al termenului de „jurisdicție”, este cel care ne va „zice dreptul”. Desigur, stăpânirea tehnicii prealabile a științei juridice (care nu e dreptul) e necesară, întrucât nu se poate conferi o orientare fără a înțelege mijlocul și instrumentul prin care se va ajunge la aceasta, adică pentru a face dreptul. Dar dacă ne vom opri la abordarea normativistă care afirmă că dreptul e propria sa finalitate, că norma se justifică prin normă, nu va mai fi nevoie de a se da o finalitate și, în

consecință, nu mai există o funcție pentru jurist. Acesta nu va mai servi la nimic, întrucât nu am mai aștepta de la el decât un răspuns tehnic pe care ChatGPT sau orice altă IA îl poate da, și încă mai rapid și în mod mai puțin oneros. Juristul ar trebui să fie, înainte de toate, un fel de filosof al dreptului; el e cel care, întrucât înțelege cauzele dreptului, orientează decizia juridică spre just. Această idee sparge imanența pozitivistă și impune pentru jurist o anumită transcendență.

În plus, o atare abordare are două consecințe în lumea universitară. Prima e aceea că ChatGPT anunță prăbușirea pozitivismului, a tehnicii seci, a normei care se justifică prin norma însăși. E un semnal puternic, așadar, pentru obligația de a regândi dreptul ca un mijloc al justului. Cea de-a doua, la fel de imediată e aceea că universitarii vor trebui să înceteze să fie comentatori arizi ai ultimei jurisprudențe ori al nu știu cărui nou proiect de lege, „savanți neutri, creiere fără suflet, ființe iresponsabile, oferindu-și serviciile oricărui le dorește”. Ei vor trebui de acum înainte să se întrebe, pentru a-și manifesta obiectivitatea și statutul pretins, spre a gândi dreptul ca un mijloc, asupra finalității sale. Așa fiind, doctrinarii în general au îndatorirea de a „înceta de a fi tehnicieni”. ChatGPT va face cu brio asemenea operațiuni și deja legaltechs subliniază claritatea și relevanța analizelor algoritmice ale ultimelor jurisprudențe întreprinse prin intermediul IA. Această tehnică a comentariului hotărârii ori a celui comparat al proiectelor de lege sunt deja cunoscute și practicate cu ajutorul noilor tehnologii. Purul învățământ tehnic generalizat la noi, constând în reproducerea mecanică a tot ceea ce s-a făcut după codificarea și exegeza juridică nu-și mai are rostul. Se impune astfel prin forța tehnicii ceea ce propovăduiam tot mai insistent în ultima perioadă, din perspectiva cuiva preocupat de soarta cercetării științifice în materie: readucerea în amfiteatre, în reviste, manuale, tratate și colocvii, în centrul doctrinei și a învățământului de profil știința, reflecția autentică menită să permită deslușirea și cunoașterea cauzei și finalității dreptului, singurele rațiuni ale existenței juristului, adică istoria și filosofia fenomenului juridic.

Cunoașterea originii unui instrument și mai ales finalitatea sa vor reprezenta plusvaloarea adusă de universitar, ceea ce se așteaptă în general de la juristul autentic, perspectiva esenței formării și afirmării profesionale a viitoarelor generații de gânditori, analiști și practicieni ai dreptului. Tomurile „conform noului cod...”, analizele „potrivit art. ... rap. la art. ... cu aplic. prev. ...”, „reflecțiile” pe marginea textului îngust, reduse la folosirea DEX-ului și găselnițele de context vor fi aruncate brutal, la lada (tristei) istorii a pozitivismului atroce care sufocă gândirea autentică și împiedică progresul unei autentice științe a dreptului în România!

Fie și numai pentru această operă de curățenie majoră prin înlăturarea zgurii și șpaltului pozitivist, îți mulțumim *ChatGPT!*

Prof. univ. dr. Mircea DUȚU

Caracterul efectiv al accesului la justiție în procesul civil prin prisma deciziilor Curții Constituționale

Jud. drd. **Olivia-Adriana ARGINTARU**

ABSTRACT

This study aims to analyze both theoretically and practically the effectiveness of access to justice in civil proceedings, in a real and non-illusory way, in the light of the case law of the Constitutional Court, and whenever appropriate, with references to European rules and case law. We first addressed the conditions of the effectiveness of access to justice in civil proceedings, then the real access to justice in the context of various judicial procedures (low value claim, payment order, provisional suspension of forced execution, request for public judicial aid, securing evidence, institution of legal advice and special guardianship), and then the real access to justice for contesting certain legal acts (deeds, administrative acts issued in order to implement some measures during the state of alert, pursuant to Law no. 55/2020, administrative acts of the public authorities regarding their relations with the Parliament, acts issued by the bodies with administrative-jurisdictional powers in the matter of labour disputes, decisions of the sections of the Superior Council of Magistracy, acts issued in the disciplinary court proceedings dealing with the investigation of misconduct of notaries public /lawyers /enforcement officers).

Keywords: *access to justice, Constitutional Court, ECtHR, judicial public aid, judicial stamp duties, other judicial proceedings, electronic file, access to justice via videoconference, constitutional principles, principle of availability, right to a fair trial.*

REZUMAT

Prezentul studiu își propune să analizeze la nivel teoretic și practic efectivitatea accesului la justiție în procesul civil, în mod real și neiluzoriu, prin prisma jurisprudenței Curții Constituționale, iar când e cazul, cu trimiteri la normele și jurisprudența europeană. Mai întâi au fost abordate condițiile efectivității accesului la justiție în procesul civil, apoi accesul efectiv la justiție în contextul diverselor proceduri judiciare (cererea cu valoare redusă, ordonanța de plată, suspendarea provizorie a executării silite, cererea de ajutor public judiciar, asigurarea dovezilor,

instituția consilierii judiciare și a tutelei speciale), iar mai apoi accesul efectiv la justiție pentru contestarea anumitor acte juridice (acte notariale, actele administrative emise în vederea punerii în aplicare a unor măsuri pe durata stării de alertă, în temeiul Legii nr. 55/2020, actele administrative ale autorităților publice care privesc raporturile acestora cu Parlamentul, actele emise de organele cu atribuții administrativ-jurisdicționale în materia litigiilor de muncă, hotărârile secțiilor Consiliului Superior al Magistraturii, actele emise în procedura de judecată disciplinară având ca obiect cercetarea abaterilor săvârșite de notarii publici/avocați/executori judecătorești).

Cuvinte-cheie: acces la justiție, Curtea Constituțională, C.E.D.O., ajutor public judiciar, taxe judiciare de timbru, alte proceduri judiciare, dosar electronic, accesul la justiție prin videoconferință, principii constituționale, principiul disponibilității, dreptul la un proces echitabil.

Legislație relevantă:

Constituția României, art. 21, Codul de procedură civilă, Legea nr. 55/2020

1. Condițiile efectivității accesului la justiție în procesul civil

Efectivitatea accesului la justiție presupune posibilitatea reală a unui subiect de drept (persoană fizică sau juridică) de a avea acces la o instanță de judecată, pentru a contesta un act sau un fapt care îi lezează drepturile sau interesele legitime. Statul este cel căruia îi revine rolul de a asigura efectivitatea accesului la justiție, prin luarea unor măsuri concrete pentru ca justițiabilul să ajungă în fața unui tribunal, măsuri care pot include beneficiul asistenței judiciare gratuite, al unui ajutor public judiciar sau al unor mijloace de sesizare a instanței, clar și concret reglementate juridic.

În acest sens, în doctrină^[1] s-a afirmat că efectivitatea accesului la justiție implică trei aspecte: statul să permită accesul la justiție oricărei persoane; statul să acorde tribunalului o competență de plină jurisdicție pentru a-i permite să examineze cauza în fond, atât asupra aspectelor de fapt, cât și asupra celor de drept; să implice obligația pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-și susține cauza în fața unui judecător.

În doctrina franceză^[2], s-a reținut că un acces efectiv la judecător presupune că justițiabilul trebuie să beneficieze de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act care aduce atingere drepturilor sale, să dispună de mijloacele concrete de a ajunge în fața judecătorului, inclusiv să beneficieze de asistența unui avocat în cadrul procedurii judiciare.

În jurisprudența constituțională, s-a reținut^[3] că efectivitatea dreptului de acces la justiție presupune, în primul rând, reglementarea unei proceduri în cadrul căreia să fie analizată cauza justițiabilului, și, în al doilea rând, instituirea de către stat a unui tribunal cu competență de plină jurisdicție, care să examineze pe fond cauza (atât în fapt, cât și în drept), și la care orice persoană poate avea acces în mod real pentru a își susține cauza în fața judecătorului. Cu alte cuvinte, eficacitatea accesului la justiție impune statelor să își organizeze sistemele judiciare, astfel încât

^[1] R. Chiriță, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentarii și explicații*, Vol. I, Ed. C.H. Beck, 2007, p. 282.

^[2] F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Iași, Ed. Polirom, 2006, pp. 272-274.

^[3] *Decizia CCR nr. 1106 din 22 septembrie 2010*, publicată în M. Of. nr. 672 din 4 octombrie 2010.

orice persoană să își poată satisface, în mod real, interesele în fața instanței, în măsura în care acestea sunt reale și licite.

Sub acest aspect, trebuie subliniat faptul că efectivitatea se raportează doar la asigurarea *dreptului de acces la o instanță națională*, Curtea Constituțională evidențiind faptul că art. 21 din Constituție este aplicabil numai jurisdicțiilor interne; potrivit principiului teritorialismului legii constituționale, astfel încât, din această cauză, nu este aplicabil unor instanțe internaționale. Avem în vedere în acest sens, de pildă, Decizia nr. 47 din 25 aprilie 1996, prin care Curtea Constituțională a respins ca vădit nefondată excepția de neconstituționalitate a prevederilor Legii nr. 30/1994 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la această convenție, prin care petentul invocă încălcarea prevederilor art. 11, art. 20 și art. 21 din Constituție și a prevederilor Legii nr. 4/1991, ca urmare a includerii în Legea nr. 30/1994 a art. 3, care prevedea că recursul individual în fața Comisiei Europene a Drepturilor Omului și a Curții Europene este numai pentru cauzele în care violarea drepturilor garantate de convenție intervine după intrarea în vigoare a Convenției și a protocoalelor sale menționate în prevederile acestui articol^[4].

Efectivitatea dreptului de acces la justiție se impune a fi analizată separat în domeniul dreptului civil și în domeniul dreptului penal, având în vedere diferențele procedurale existente între cele două categorii de litigii.

În acest context, în cuprinsul lucrării vom analiza doar condiții și mijloace efective de acces la justiție în **procesul civil**. În această noțiune am inclus toate litigiile care, indiferent de dreptul material ori subiectiv pe care îl supun analizei instanței de judecată, urmează a fi judecate conform Codului de procedură civilă, inclusiv litigiile în materie contravențională^[5].

În ceea ce privește efectivitatea dreptului de acces la justiție în materie civilă, observăm că, în acest domeniu, este garantat un drept de acces la tribunal în *mod direct și nemijlocit*, în condițiile și limitele prevăzute de lege, ceea ce înseamnă că orice persoană care pretinde un drept lezat sau protecția unui interes legitim poate sesiza în mod direct^[6] instanța de judecată, care, odată investită, este obligată să se pronunțe asupra cauzei. În acest sens, Codul de procedură civilă prevede modalități procedurale concrete de acces la justiție, precum cererea de chemare în judecată (art. 194), căile de atac ordinare și extraordinare împotriva hotărârilor judecătorești [apelul – art. 486, recursul – art. 483, contestația în anulare – art. 503, revizuirea – art. 509, inclusiv căi de atac *sui generis*, cum ar fi, de pildă, cererea de reexaminare (în materia verificării și regularizării cererii de chemare în judecată – art. 200 alin. (5)-(7) ori în materia amenzilor judiciare – art. 191, sau acțiunea în anulare din materia ordonanței de plată – art. 1024 etc.] ori contestația la executare – art. 712 C. pr. civ., existând dispoziții în Codul de procedură civilă care stabilesc în detaliu inclusiv conținutul actului de sesizare a instanței de judecată. Aceste căi

^[4] Decizia CCR nr. 47 din 25 aprilie 1996, publicată în M. Of. nr. 293 din 19 noiembrie 1996, definitivă ca urmare a deciziei nr. 94 din 17 septembrie 1996.

^[5] În acest sens, sunt edificatoare dispozițiile art. 47 din O.G. nr. 2/2001 privind regimul juridic al contravențiilor publicată în M. Of. nr. 410 din 25 iulie 2001, dar și jurisprudența Curții Constituționale – Decizia CCR nr. 1.096 din 8 septembrie 2009, publicată în M. Of. nr. 695 din 15 octombrie 2009 și Decizia CCR nr. 536 din 13 iulie 2017, publicată în M. Of. nr. 888 din 13 noiembrie 2017.

^[6] Decizia CCR nr. 953 din 19 decembrie 2006 publicată în M. Of. nr. 53 din 23 ianuarie 2007; Decizia nr. 347 din 3 aprilie 2007 publicată în M. Of. nr. 307 din 9 mai 2007.